

Sygn. akt II CSKP 99/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 lutego 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mariusz Łodko (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Beata Janiszewska

SSN Kamil Zaradkiewicz

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości (...) Spółdzielczej Kasy
Oszczędnościowo - Kredytowej w upadłości z siedzibą w K.
przeciwko Krajowej Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo - Kredytowej w S.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 17 lutego 2022 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 7 marca 2019 r., sygn. akt I ACa (...),

- 1. odrzuca skargę kasacyjną w części co do rozstrzygnięć
zawartych w punktach III i IV zaskarżonego wyroku;**
- 2. oddala skargę kasacyjną w pozostałym zakresie;**
- 3. zasądza od Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo
- Kredytowej z siedzibą w S. na rzecz Syndyka masy upadłości
(...) Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo - Kredytowej w
upadłości z siedzibą w K. kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) zł
tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 18 czerwca 2018 r. Sąd Okręgowy w G. zasądził od pozwanej Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej w S. na rzecz Syndyka masy upadłości (...) Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej w upadłości w K. kwotę 186 594 zł.

Wyrokiem z 7 marca 2019 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację pozwanej.

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy, który ustalił, że (...) SKOK w upadłości w K., na zasadzie ustawowego przymusowego zrzeszenia, jest członkiem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej w S.. Uchwałą z 24 czerwca 2000 r. Walne Zgromadzenie pozwanej utworzyło fundusz promocyjno-reklamowy, który zgodnie z § 52 statutu, zmienionego uchwałą z 8 października 2012 r., był opłacany ze składek zrzeszonych Kas. Wysokość składki była ustalana corocznie przez zarząd pozwanej i płatna w równych kwartalnych ratach. (...) SKOK wpłaciła łącznie od września 2014 r. do października 2015 r. kwotę 186 594 zł.

Wejście w życie 27 października 2012 r. ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. 2012, poz. 855 ze zm. - dalej „u.s.k.o.k.”, „ustawa o spółdzielczych kasach”), nałożyło na pozwaną obowiązek dostosowania w terminie sześciu miesięcy postanowień statutu do brzmienia przepisów ustawy i przedstawienia do zatwierdzenia Komisji Nadzoru Finansowego. Decyzją z 22 lipca 2014 r. Komisja Nadzoru Finansowego odmówiła pozwanej zatwierdzenia statutu w nowym brzmieniu. Statut do zatwierdzenia przedstawiono 24 kwietnia 2013 r. W proponowanym brzmieniu statutu były zawarte między innymi postanowienia dotyczące funduszu reklamowo-promocyjnego i obowiązku opłacania składek na ten fundusz przez Kasy. Po wydaniu w lipcu 2014 r. odmownej decyzji przez Komisję Nadzoru Finansowego pozwana zleciła sporządzenie opinii prawnych, w których prof. P. Z., prof. H. C. i prof. A. H. nie podzielili stanowiska KNF w przedmiocie niezgodności postanowień § 52 ust. 2 pkt 3 i 7 statutu pozwanej z obowiązującym prawem. Następnie, 8 sierpnia 2014 r., pozwana wystąpiła o ponowne rozpoznanie wniosku i

zatwierdzenie jej statutu. Decyzją z 17 maja 2016 r. Komisja Nadzoru Finansowego wydała ponownie decyzję odmowną.

Sąd Apelacyjny ustalił również, że w innej sprawie prowadzonej w Sądzie Okręgowym w G., sygn. akt XV C (...), z powództwa SKOK im. E. w T., wyrokiem z 22 stycznia 2015 r. sąd ustalił nieważność postanowienia § 52 ust. 2 pkt 3 i 7 statutu pozwanej, dotyczącego funduszu reklamowo-promocyjnego i obowiązkowych składek. Wyrokiem z 7 października 2015 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację pozwanej.

Wpłaty na fundusz reklamowo-promocyjny nie były dzielone na subkonta poszczególnych kas. Pozwana dysponowała wpłacanymi środkami, przeznaczając je na promocję idei SKOK. Działalność reklamowa finansowana ze środków funduszu reklamowo-promocyjnego nie dotyczyła bezpośrednio powoda.

Po wejściu w życie nowej ustawy o spółdzielczych kasach pojawiły się wątpliwości co do zgodności z prawem funkcjonowania funduszu reklamowo-promocyjnego. W trakcie Walnego Zgromadzenia Członków pozwanej 23 czerwca 2013 r. poddano pod głosowanie uchwałę w przedmiocie likwidacji funduszu reklamowo-promocyjnego począwszy od 2014 r. Uchwała w tym przedmiocie nie uzyskała wymaganej kwalifikowanej większości głosów. Propozycja zarządu pozwanej o odstąpieniu od pobierania składki na ten fundusz w 2014 r., zgłoszona 2 października 2013 r. na posiedzeniu Komisji Planowania Strategicznego, również nie uzyskała akceptacji członków Komisji. W latach 2014 - 2015 środki gromadzone na funduszu reklamowo-promocyjnym były wydawane przez pozwaną na promocję i reklamy SKOK oraz pokrycie ujemnego salda funduszu z 2013 r. Nadwyżka na koncie funduszu reklamowo-promocyjnego w kwocie 4 578,07 zł została podzielona proporcjonalnie i wypłacona poszczególnym SKOK w październiku 2015 r.

Sąd Apelacyjny podzielił przyjętą przez Sąd pierwszej instancji kwalifikację prawną roszczenia. Uznał, że dokonane przez powoda wpłaty na fundusz reklamowo-promocyjny w wysokości 186 594 zł były świadczeniami nienależnymi, dokonanymi bez podstawy prawnej, co uzasadniało ich zwrot w oparciu o art. 410 § 2 k.c., art. 405 k.c. i art. 409 k.c. Wejście w życie ustawy o spółdzielczych kasach

spowodowało, że postanowienia statutu niezgodne z nową ustawą, w tym uzasadniające gromadzenie przez pozwaną środków na funduszu reklamowo-promocyjnym, stały się nieważne z chwilą jej wejścia w życie, tj. od 27 października 2012 r. (art. 58 § 1 k.c.). Postanowienia poprzedniej ustawy, zezwalające na tworzenie funduszu reklamowo-promocyjnego, przestały obowiązywać, natomiast postanowienia statutu pozwanej miały być dostosowane do brzmienia nowej ustawy w terminie 6 miesięcy od dnia jej wejścia w życie i zatwierdzone przez Komisję Nadzoru Finansowego (art. 86 ust. 2 u.s.k.o.k.). Sąd drugiej instancji wskazał również, że art. 41 ust. 1 u.s.k.o.k. w sprawach nieuregulowanych ustawą odsyła do stosowania przepisów ustawy z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze. Zastosowanie ma zatem art. 279 § 2 Prawa spółdzielczego, który w razie sprzeczności między postanowieniami statutu i przepisami ustawy nakazuje stosować przepisy ustawy zmieniającej.

Sądy *meriti* były związane prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w G., XV C (...), stwierdzającym nieważność § 52 ust. 2 pkt 3 i pkt 7 statutu w zakresie upoważniającym pozwaną do tworzenia funduszu reklamowo-promocyjnego. Jeżeli tworzenie funduszu reklamowo-promocyjnego było działaniem sprzecznym z prawem, to wydawanie zgromadzonych na nim środków, jako konsekwencja takiego zachowania, było również niezgodne z prawem.

Pozwana była beneficjentem wpłat na fundusz i nimi dysponowała. Zgromadzony materiał dowodowy pozwalał na twierdzenie, że pozwana powinna była liczyć się z obowiązkiem zwrotu środków pobranych na ten cel bez podstawy prawnej. Od wniesienia w kwietniu 2014 r. powództwa o ustalenie, że postanowienia § 52 ust. 2 pkt 3 i 7 statutu, dotyczące funduszu reklamowo-promocyjnego (XV C (...)), są nieważne, a najpóźniej od lipca 2014 r., kiedy Komisja Nadzoru Finansowego odmówiła zatwierdzenia statutu, pozwana była świadoma, że pobierane przez nią składki na fundusz reklamowo-promocyjny mogą mieć charakter nienależny.

Sąd Apelacyjny przyjął, że konsekwencją nieważności postanowień statutu pozwanej w przedmiocie tworzenia funduszu reklamowo-promocyjnego i traktowanie ich jako nieistniejących ze skutkiem *ex tunc* powoduje, że zbędna była

na podstawie art. 65 § 2 k.c. wykładnia postanowień statutu i badanie zgodnego zamiaru stron i celu statutu jako umowy. Dokonane przez powoda wpłaty na fundusz reklamowo-promocyjny stanowiły korzyść majątkową pozwanej, która jako beneficjent wpłacanych środków dysponowała nimi z wyłączeniem podmiotów, które dokonywały wpłat. W konsekwencji sposób dysponowania tymi środkami przez pozwaną jest bez znaczenia dla rozstrzygnięcia. Podejmowane od czerwca 2013 r. działania celem doprowadzenia do zmiany § 52 ust. 2 i 7 statutu dowodzą wiedzy i świadomości pozwanej co do konieczności zmiany statutu i usunięcia nieistniejących obowiązków na podstawie aktualnego brzmienia przepisów. Pozwana podejmując działania zmierzające do zmiany treści spornych postanowień jej statutu, liczyła się też z tym, że wpłacane przez SKOK-i składki na fundusz reklamowo-promocyjny mogą być nienależne. W konsekwencji pozwana powinna była też liczyć się z obowiązkiem zwrotu świadczeń uzyskanych bez podstawy prawnej i z tego względu nie wygaś obowiązek wydania korzyści na podstawie art. 409 k.c.

Powód dokonał wpłat kwot dochodzonych pozwem w okresie od 26 września 2014 r. do 28 września 2015 r. Nadwyżka środków w kwocie 4 578,07 zł została podzielona i zwrócona poszczególnym SKOK w październiku 2015 r. Pozwana nie wykazała, czy i w jakiej wysokości zwrot nastąpił na rzecz powoda.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego skargę kasacyjną wniosła pozwana. Zaskarżając wyrok w całości, zarzuciła naruszenie prawa materialnego: art. 65 § 2 k.c. w zw. z art. 409 k.c., art. 405 k.c. i art. 410 § 1 k.c. i art. 411 pkt 1 k.c. Wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i zmianę wyroku Sądu pierwszej instancji przez oddalenie powództwa w całości, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Pozwana zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości, zakresem zaskarżenia objęła również zawarte w wyroku rozstrzygnięcie tego Sądu w przedmiocie zażalenia powódki na orzeczenie o kosztach postępowania przed Sądem pierwszej instancji (pkt III i IV zaskarżonego wyroku). Rozstrzygnięcie to,

aczkolwiek zawarte w sentencji wyroku Sądu Apelacyjnego, należy do rozstrzygnięć rozpoznawanych postanowieniem.

Dopuszczalność zaskarżenia orzeczenia zachodzi wówczas, gdy przepisy przewidują, że od danego rodzaju orzeczenia przysługuje oznaczony środek zaskarżenia. Artykuł 398¹ § 1 k.p.c. określa katalog zaskarżalnych skarg kasacyjnych od orzeczeń, ograniczony do wydanych przez sąd drugiej instancji prawomocnych wyroków lub postanowień w przedmiocie odrzucenia pozwu albo umorzenia postępowania, które kończą postępowanie w sprawie. Wniesienie skargi kasacyjnej od orzeczenia, które nie należy do katalogu orzeczeń wskazanych w art. 398¹ k.p.c., jest niedopuszczalne i prowadzi do jej odrzucenia *a limine*. Niedopuszczalna jest skarga kasacyjna od postanowienia w przedmiocie uwzględnienia zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji rozstrzygającego o kosztach postępowania, nawet jeżeli zaskarżone rozstrzygnięcie jest zawarte w treści wyroku, od którego skarga kasacyjna jest dopuszczalna. Z tych względów na podstawie art. 398⁶ § 3 k.p.c. Sąd Najwyższy odrzucił skargę kasacyjną od rozstrzygnięć zawartych w punktach III i IV zaskarżonego wyroku.

W pozostałym zakresie skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie.

Zasadności zarzutu naruszenia art. 65 § 2 k.c. w zw. z art. 409 k.c. skarżąca upatrywała w kilku racjach: ustaleniu przez sąd *meriti* nieważności na podstawie art. 58 § 1 k.c. postanowienia § 52 ust. 2 pkt 3 i ust. 7 statutu Kasy Krajowej ze skutkiem *ex tunc* i obowiązku traktowania tego postanowienia za niebyłe braki podstaw do utworzenia funduszu reklamowo-promocyjnego, co skutkowało zwolnieniem z obowiązku badania zgodnego zamiaru stron i celu statutu, a w konsekwencji stwierdzeniem podstaw do liczenia się pozwanej z obowiązkiem zwrotu pobranych składek na fundusz, oraz uznaniu, że zmiany § 52 ust. 2 pkt 3 i ust. 7 statutu proponowane na Walnym Zgromadzeniu w 2013 r. zakładały utrzymanie składki na fundusz reklamowo-promocyjny jeszcze do końca 2013 r.

Odniesienie zarzutu skargi kasacyjnej do argumentacji Sądu Apelacyjnego należy poprzedzić następującymi uwagami. Każda uchwała kolegiального organu spółdzielni, która rodzi skutki prawne, podlega - jako czynność prawna -

odpowiednim przepisom prawa. Ustalenie na podstawie art. 189 k.p.c. nieważności uchwały walnego zgromadzenia członków spółdzielni z powodu jej sprzeczności z prawem (art. 42 § 2 Prawa spółdzielczego) eliminuję tę uchwałę z obrotu ze skutkiem wstecznym od chwili jej podjęcia (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 21 maja 2004 r., V CSK 443/03; z 24 maja 2012 r., V CSK 305/11). Orzeczenie sądu ustalające nieistnienie albo nieważność uchwały walnego zgromadzenia bądź uchylające taką uchwałę ma moc prawną względem wszystkich członków spółdzielni oraz wszystkich jej organów (art. 42 § 9 Prawa spółdzielczego).

W przedmiotowej sprawie ze względu na przyjęcie nowej ustawy o spółdzielczych kasach i wynikający z niej obowiązek dostosowania dotychczasowych statutów do nowej ustawy, sprzeczność postanowień statutu pozwanej z bezwzględnie obowiązującymi przepisami ujawniła się dopiero z chwilą wejścia w życie ustawy o spółdzielczych kasach. Z wiążących Sąd Najwyższy ustaleń stanu faktycznego wynika, że powódka świadczyła składki na fundusz reklamowo-promocyjny utworzony u pozwanej na podstawie statutu (uchwały), którego postanowienia okazały się nieważne *ex tunc*, co zostało potwierdzone prawomocnym wyrokiem sądu. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 14 czerwca 2017 r., IV CSK 461/16, postanowienia § 52 ust. 2 pkt 3 i 7 statutu Krajowej Kasy, przyjęte przed wejściem w życie ustawy o spółdzielczych kasach są nieważne w związku ze sprzecznością z bezwzględnie obowiązującymi przepisami tej ustawy, która dodatkowo nakładała na pozwaną obowiązek dostosowania statutu do postanowień tej ustawy w terminie 6 miesięcy od dnia jej wejścia w życie, tj. od 27 października 2012 r., i przedstawienia tego statutu do zatwierdzenia Komisji Nadzoru Finansowego (art. 86 ust. 2 u.s.k.o.k.). Na podstawie art. 54 u.s.k.o.k. tworzenie innych funduszy niż w nim wymienione nie ma normatywnego uzasadnienia, a przepis ten stanowi *lex specialis* w relacji do przepisów ustawy Prawo spółdzielcze. Z tego względu art. 78 § 2 ustawy Prawo spółdzielcze, który dopuszcza możliwość tworzenia innych funduszy przewidzianych w statucie oraz nakładanie na członków zobowiązań finansowych na tej podstawie, nie ma zastosowania. Członkostwo w Kasie Krajowej wynika z ustawy i jest obowiązkowe, a przypadki, w których nakładane są na członków zobowiązania finansowe, powinny być w niej precyzyjnie określone.

Brzmienie obowiązującego w Kasie Krajowej statutu należy wyklądać zgodnie z nową ustawy o spółdzielczych kasach. Przemawia za tym nie tylko obowiązek dostosowania dotychczasowych statutów do nowej ustawy, ale także art. 279 § 2 ustawy Prawo spółdzielcze, który ma zastosowanie do Kasy Krajowej (art. 41 ust. 1 u.s.k.o.k.) Zgodnie z jego brzmieniem, w razie sprzeczności określonych postanowień statutu z przepisami ustawy zmieniającej (prawo spółdzielcze), zastosowanie mają przepisy ustawy zmieniającej.

Chybione są zatem zarzuty skarżącej dotyczące naruszenia art. 65 § 2 k.c. w zw. z art. 409 k.c., polegające na wykładni oświadczeń woli stron w oparciu o stwierdzoną niezgodność z prawem utworzonego funduszu reklamowo-promocyjnego. Podnosząc, że fundusz reklamowo-promocyjny pozwana utworzyła na podstawie poprzednio obowiązującej ustawy, skarżąca nie uwzględniła wiążących Sąd Najwyższy ustaleń stanu faktycznego (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Wynika z nich, że prawomocnym wyrokiem sądu ustalono nieważność postanowień statutu pozwanej regulujących zasady tworzenia funduszu reklamowo-promocyjnego, na podstawie których powód był zobowiązany do świadczenia. Nie można również pominąć brzmienia przepisów nowej ustawy o spółdzielczych kasach, które mają zastosowanie w przypadku stwierdzenia sprzeczności między postanowieniami statutu i nowej ustawy o spółdzielczych kasach (art. 279 § 2 ustawy Prawo spółdzielcze w zw. z art. 41 ust. 1 u.s.k.o.k.), jak też i art. 86 ust. 2 u.s.k.o.k., który nakładał obowiązek dostosowania w oznaczonym terminie brzmienia statutu do treści przepisów nowej ustawy o spółdzielczych kasach. Trafne jest twierdzenie skarżącego, że skutkiem nieprzegłosowania zmian statutu w celu dostosowania go do brzmienia nowej ustawy było utrzymanie postanowień statutu dotyczących funduszu reklamowo-promocyjnego. Jednakże węzłowe znaczenie miało ustalenie czy pozwana po wejściu w życie ustawy o spółdzielczych kasach była nadal związana postanowieniami jej statutu w takim kształcie. W konsekwencji istotne dla rozstrzygnięcia było to, czy po wejściu w życie nowej ustawy, z obiektywnego punktu widzenia pozwana powinna wiedzieć lub przypuszczać, że miarodajne postanowienia statutu, w dotychczasowym brzmieniu, nie stanowią niewadliwej podstawy prawnej do pobierania składek na fundusz reklamowo-promocyjny. Z tego względu wiedza lub przypuszczenie

pozwanej co do dalszego nieuprawnionego pobierania składek na fundusz reklamowo-promocyjny, uzasadnia twierdzenie, że pozwana może być zobowiązana do zwrotu świadczeń spełnionych na wadliwej podstawie. Argumenty takie nie mają jednak związku z zarzutem naruszenia art. 65 § 2 k.c., który dotyczy wykładni oświadczeń woli stron umowy, a nie skutków pozostawienia brzmienia statutu w niezmienionej wersji, mimo zmiany ustawy stanowiącej podstawę jego uchwalenia.

W odniesieniu do zarzutu naruszenia art. 405 k.c. i art. 410 k.c. należy zważyć, że uzyskanie bez podstawy prawnej korzyści majątkowej kosztem innej osoby nakłada na wzbogaconego obowiązek wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości (art. 405 k.c.). Szczególną postacią bezpodstawnego wzbogacenia jest świadczenie nienależne (art. 410 k.c.), obejmujące przypadki, w których wzbogacony uzyskał korzyść majątkową w wyniku świadczenia. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że sam fakt spełnienia takiego świadczenia nienależnego uzasadnia roszczenie kondykcyjne. Uzyskanie nienależnego świadczenia samoistnie wypełnia bowiem przesłankę powstania wzbogacenia, a spełnienie tego świadczenia - przesłankę zubożenia (zob. uzasadnienie uchwały siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56 i cytowane tam orzecznictwo).

Z ustalonego w sprawie stanu faktycznego wynika, że pozwana powinna liczyć się z obowiązkiem zwrotu uzyskanych korzyści. Sąd Apelacyjny prawidłowo przyjął, że skoro pozwana stała się beneficjentką środków finansowych przekazywanych przez Kasy na fundusz reklamowo-promocyjny i mogła nimi swobodnie dysponować, decydując, na co zostaną przeznaczone, nie powstają wątpliwości, że pozwana była wzbogacona w rozumieniu art. 410 § 1 k.c. w zw. z art. 405 k.c.

Kontynuowanie dotychczasowej działalności reklamowo-promocyjnej na podstawie postanowień statutu, co do których zarówno pozwana, jak i inne Kasy po wejściu w życie nowej ustawy o spółdzielczych kasach miały wątpliwości, nie uzasadnia twierdzenia, że pozwana nie była beneficjentem wpłacanych środków na fundusz reklamowo-promocyjny tylko z tego względu, że były one przeznaczone na działalność reklamową i propagowanie idei SKOK. Środki te były w dyspozycji

pozwanej, a sposób ich późniejszego rozdysponowania może być przedmiotem oceny, czy doszło do wygaśnięcia obowiązku ich zwrotu. Na taką ocenę nie mają też wpływu ewentualne korzyści wizerunkowe, jakie w ocenie pozwanej odnosiły zrzeszone kasy w związku z prowadzoną ze środków funduszu działalnością reklamowo-promocyjną.

Z punktu widzenia odpowiedzialności pozwanej na podstawie art. 405 w związku z art. 410 § 1 k.c. nie ma też znaczenia rachunkowa kwalifikacja świadczeń spełnionych przez powoda, a rozstrzygające jest to, że pozwana mogła tymi środkami dysponować na równi ze środkami własnymi (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2021 r., IV CSKP 49/21). Wydatkowanie tych środków na działalność reklamowo-promocyjną powinno być w związku z tym rozpatrywane w kontekście utraty wzbogacenia i skutków tej utraty (art. 409 k.c.), co też uczynił Sąd Apelacyjny.

Chybiony jest również zarzut naruszenia art. 409 k.c. Przepis ten określa przesłanki wygaśnięcia obowiązku zwrotu bezprawnie uzyskanej korzyści, zużytej lub utraconej w taki sposób, że *accipiens* nie jest już wzbogacony - chyba że wyzbywając się korzyści lub zużywając ją, powinien liczyć się z obowiązkiem zwrotu. Przepis ten stanowi wyjątek od zasady aktualności wzbogacenia i nie może być wykładany rozszerzająco. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że przewidywanie przez wzbogaconego powstania obowiązku zwrotu korzyści oznacza zarówno sytuację, w której zobowiązany do zwrotu wiedział, że korzyść mu się nie należy, jak również sytuację, gdy co prawda był subiektywnie przekonany, iż korzyść mu się należy, lecz na podstawie okoliczności sprawy obiektywnie powinien się liczyć z możliwością zwrotu (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 2 marca 2010 r., II PK 246/09), w tym ze względu na wadliwą podstawę prawną bądź też możliwość jej odpadnięcia (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 29 czerwca 2016 r., III CSK 267/15). Świadomość obowiązku zwrotu bezpodstawnie wzbogaconego ma nastąpić w chwili wyzbywania się korzyści (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego: z 20 czerwca 2012 r. I CNP 76/11; z 21 kwietnia 2010 r., V CSK 320/09; z 2 lutego 2012 r., II CSK 670/11).

Trafnie przyjął zatem Sąd Apelacyjny, że co najmniej od momentu wydania przez KNF decyzji odmawiającej zatwierdzenia zmienionego statutu (lipiec 2014 r.)

pozwana powinna była liczyć się z obowiązkiem zwrotu bezpodstawnie wydawanych środków z funduszu reklamowo-promocyjnego. Uzasadnieniem takiej oceny i wniosków były bezskuteczne działania podjęte przez pozwaną w już czerwcu 2013 r. na Walnym Zgromadzeniu w celu doprowadzenia do zmian brzmienia § 52 ust. 2 i 7 jej statutu. Nieuwzględnienie wniosku o zmianę postanowień statutu w opisanym zakresie wynikało wyłącznie ze sposobu procedowania i konieczności uzyskania kwalifikowanej większości głosów (2/3) niezbędnych do dokonania zmian statutu pozwanej. Utrwaleniem istniejących wątpliwości co do zgodności postanowień statutu z nową ustawą o spółdzielczych kasach dopełniało wytoczenie powództwa przez SKOK im. S. o ustalenie nieważności postanowień statutu dotyczących funduszu promocyjno-reklamowego.

Zgłaszane wątpliwości co do zgodności postanowień statutu z nową ustawą o spółdzielczych kasach oraz ustawowy obowiązek dostosowania statutu do nowej ustawy i uzyskanie zatwierdzenia jego treści przez Komisję Nadzoru Finansowego, prowadzą do wniosku, że pozwana powinna liczyć się z obowiązkiem zwrotu nienależnie pobranych świadczeń (art. 409 k.c.). Trafnie przyjęły *Sądy meriti*, że powinność ta datuje się co najmniej od lipca 2014 r. Likwidacja funduszu reklamowo-promocyjnego i uchylenie obowiązku dokonywania wpłat zostały zaproponowane przez zarząd pozwanej w projekcie uchwały poddanej pod głosowanie na Walnym Zgromadzeniu. To pozwana przejawiała poważne wątpliwości co do dopuszczalności funkcjonowania funduszu. Kwestia dopuszczalności prowadzenia przez pozwaną działalności reklamowo-promocyjnej budziła także szczególne jurydyczne wątpliwości, w aspekcie jednoznacznej treści art. 43 u.s.k.o.k. (zob. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 14 czerwca 2017 r., IV CSK 461/16). Skoro pozwana przejawiała wątpliwości co do dopuszczalności dalszego funkcjonowania funduszu reklamowo-promocyjnego, podważanego przez większość zrzeszonych Kas, ale większością niewystarczającą do przegłosowania zmian statutu, to mogła odpowiednio wcześniej podjąć samodzielnie działania mające na celu przesądzenie tej kwestii przez sąd (wytaczając powództwo o ustalenie na podstawie art. 189 k.p.c.), zamiast biernie oczekiwać na aktywność zrzeszonych Kas.

Chybiony jest również zarzut naruszenia art. 411 pkt 1 k.c. Przepis ten wyłącza obowiązek zwrotu nienależnego świadczenia, jeżeli spełniający świadczenie wiedział, że nie był do świadczenia zobowiązany, chyba że spełnienie świadczenia nastąpiło z zastrzeżeniem zwrotu albo w cel uniknięcia przymusu. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że same wątpliwości co do obowiązku spełnienia świadczenia, nawet poważne, nie mogą być utożsamiane z wymaganą przez art. 411 pkt 1 k.c. pozytywną wiedzą dłużnika o braku powinności spełnienia świadczenia (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 10 czerwca 2003 r., I CKN 390/01; z 25 kwietnia 2002 r., I CKN 1500/99, i z 12 grudnia 1997 r., III CKN 236/97).

Z tego względu nie jest uzasadnione porównywanie przez skarżącą wątpliwości zarówno pozwanej, jak i poszczególnych Kas, co do zgodności z nową ustawą o spółdzielczych kasach postanowień statutu dotyczących funduszu reklamowo-promocyjnego z pozytywną wiedzą dłużnika o braku powinności spełnienia świadczenia. Pozytywna wiedza dłużnika o braku obowiązku świadczenia (art. 411 pkt 1 k.c.) nie jest tożsama z obiektywnie ocenianą powinnością liczenia się z możliwością powstania obowiązku zwrotu świadczenia uzyskanego nienależnie w rozumieniu art. 409 k.c. Ustalony stan faktyczny nie dawał podstaw do przypisania powodowi wiedzy co do nieważności spornego postanowienia statutu, na podstawie którego spełniał świadczenie na rzecz pozwanej, w okresie objętym żądaniem pozwu. Same wątpliwości wniosków takich nie uzasadniają.

Biorąc pod uwagę powyższe, Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego na podstawie art. 98 § 3 k.p.c. w zw. z art. 99 k.p.c.